

ALMQVISTIANA

Meddelanden från Almqvistsällskapet 28, 2003

Innehåll

Artiklar

Jon Viklund: *Menniskoslägtets Saga* – orientalism och glad vetenskap i Almqvists ”ledsamma kompendium” 3

Recensioner

Roland Lysell: En diktare och hans tid (Magnus Jacobson, *Almqvist. Diktaren och hans tid*) 9

Lennart Hedwall: Almqvist och MannaSamfund (Jacob Staberg, *Att skapa en ny man. C.J.L. Almqvist och MannaSamfund 1816–1824*) 11

Röster om Almqvist

Bernhard Henric Palmær om Almqvist 12

Från årsmötet: meddelande av Olof Holm 14

Från våra program: meddelanden av Olof Holm och Topsy Bondeson 16

Almqvistcitat ur Sesemana på sidorna 8 och 17

Medlemskap

kan erhållas genom att sätta in 150 kronor på postgiro 38 06 49-4, Almqvistsällskapet.

Almqvistiana 28, 2003

Meddelande från Almqvistsällskapet ISSN 1104-9014

Redaktion: Topsy Bondeson, Lennart Hedwall, Olof Holm, Roland Lysell och Britt Wilson Lohse.

Detta och tidigare nummer kan beställas från sällskapets sekreterare Olof Holm, Terapivägen 16 E, 1 tr, 141 56 Huddinge, som även lämnar upplysningar om sällskapet, tfn 08-711 68 32.

Jon Viklund

Menniskoslägtets Saga – orientalism och glad vetenskap i Almqvists ”ledsamma kompendium”

Almqvists intresse för historia och geografi är väl känt. Redan som tolvåring kompilerade han små häften som imiterar de storstilade lärda verk som var så populära vid denna tid. Bland Almqvists ungdomsmanuskript finns t.ex. kompendiet *Geographie sur toute la terre*, en geografibok som dock inte kom längre än till det första bandet: ”Tome Premier”. I *Jagtslottet* lägger herr Hugo fram förslaget om ”en geografi över hela världen”. Av detta blev som bekant intet av, men bakom många verk i *Törnrosens bok* och på andra ställen lyser idéer om människosläktets historia och jordens geografi igenom, vilka präglar författarskapet alltsedan ungdomsverken. I *Historiens idéer* (1819) finner vi grundritningarna till dessa idéer – inspirerade av en historiografisk tradition som idag knappast betraktas som historieskrivning, med tänkare som Swedenborg, Schelling och Joseph Görres. Enlig *Historiens idéer* ska människans forntida och framtida levnadsöden betraktas som en frälsningsplan. Från den paradisiska levnaden föll människan och hennes historia därefter följer en utveckling som i flera steg leder fram till kristendomens tidsålder. Kristendomen, som Almqvist såg den, hade dock inte förverkligat Kristi ord i deras fulla mening och han förutspådde ett inträde i en ny epok då religionen i andlig mening skulle realiseras.

I stort sett står Almqvist fast vid sin idé om historiens plan när han vid 46 ålder sätter sig att skriva den stora skildringen av människans och jordens historia, *Menniskoslägtets Saga, eller Allmänna världshistorien förenad med geografi* (1839–1841). Tanken var att beskriva människosläktets utveckling utifrån folkens egna berättelser och den senaste geografiska forskningen, att teckna historiens grundlinjer från skapelsen, in i samtiden och fram till den nya världsepokens födelse. Planen strandade dock redan med den första delen: ”Det stora Asien, eller det inre och egentliga österlandet, i äldre och nyare tider.”

Detta egendomliga alster har ofta provocerat läsare och forskares uppfattning om vad ett ”Almqvistverk” är. *Dagligt Allehandas* utgivare W.F. Dalman kallar det i ett brev till författaren för ett ”ledsamt kompendium”, och Almqvistforskaren Algot Werin benämner den som ett ”oting”. Med den ideologiska och idéhistoriskt inriktade forskningen på 1960- och 70-talet kommer verket dock att betraktas med nya ögon. I Karin Westman Bergs avhandling om *C.J.L. Almqvists kvinnouppfattning* (1962) tas *Menniskoslägtets Saga* som intäkt för Almqvists intresse för kvinnans situation, och i Kurt Aspelins ”*Det europeiska missnöjet*”. *Samhällsanalys och historiespekulation* (1979), där vi finner den utförligaste analysen av verket, utreds bland mycket annat dess politiska tendenser. *Menniskoslägtets Saga* planerades att ingå i

Fredrik Bööks Samlade skrifter men föll bort när utgivningen avkortades. Först med dess nyutgivning i Almqvists Samlade Verk trycks detta verk på nytt.

Menniskoslägtets Saga är en sammanblandning av historia och mytologi, etnografi, geografi och litteraturhistoria. Området som beskrivs är det Almqvist kallar det Stora Asien, dvs. Fjärran östern. I centrum står Kinas geografi och historia, men även Sibirien, Japan, Tibet och Mongoliet behandlas ingående. En stor del av framställningen är kompilat eller försiktiga omskrivningar av handböcker i ämnet, men detta faktum bör inte skymma verkets originella sidor. I dess inledande kapitel lägger Almqvist ut en tolkning av Bibelns skapelseberättelse och denna leder fram till en teori om människans urhem och de tidigaste folkvandringarna som har betydelse, menar Almqvist, för hur vi bör förstå vår samtid.

Almqvist har kallat sin utläggning av historiens idéer i *Menniskoslägtets Saga* sin ”Grundåsig öfver Samhället”. Genom att studera människosläktets utveckling menar han sig även studera Guds plan. Det missnöje som Almqvist finner i Europa har sin grund i historien; de konventioner och institutioner som präglar samhället är inte förenliga med skapelsens sanna mening. Men genom att studera historien kan man råda bot på missnöjet, bara man beaktar de universella avsikter som ligger förborgade i skapelsens plan. Utgångspunkten är tidiga religiösa grundföreställningar om ett ”barndomsland”, förlagt till Mongoliets bergsland. I *Genesis* finner Almqvist sedan nyckeln till historiens äldsta händelser. Syndafallet betecknas som en första mognadspunkt i historien, då människan visserligen förlorade sin oskuld men vann kunskapen om gott och ont. Därefter utvandrade släktet och bildade de första samfundet, präglade av ren gudsdyrkan, ”skönhet, kärlek, poesi, frihet och fantasi” (s. 28).

Men den enhet och harmoni som utmärkte människornas förhållanden till varandra förlorades i och med utvandringen från urhemmet. Människosläktet kom att präglas av en splittring som förklaras genom mordet på Abel. Bibelns berättelse om Kain och Abel kallar Almqvist det andra syndafallet och är den förklarande bakgrunden till det tillstånd som råder och en lång tid ska råda genom historien. Härigenom tillkom de två styrande principer som är namngivna efter myten. Det stationära, det prosaiska, lagen och tvångsmakten – *kainismen* – blev hädanefter dominerande, till förfång för rörelsen, fantasin, kärleken och friheten – *abelismen*. Viktigt för Almqvist är att vissa folk specifikt förkroppsligar endera av dessa grundprinciper. Kineserna är till exempel ett ”kanfolk”, ett faktum som stöds av deras många sammansättningar med ordet ”kan”. De har präglats av kainismens principer, lever och har alltid levat under ett stationärt despotiskt styre. Hinduerna däremot har mycket av det abelitiska i sig. Ytterligare en grundprincip tillkommer, också den hämtad från Bibelns berättelse. Set, Evas tredje son, född efter Abels död, blir zendfolkets symboliske urfader. Almqvist associerar etymologiskt *Seth*, *Zend* och *ethos* med varandra, och folket kopplas så till uppkomsten av moral och religion.

Det stora Asien. Fantasikarta i medeltida stil av Topsy Bondeson

Almqvist vill visa hur människosläktet efter fallet hela tiden strävar mot en allt större andlig mognad, men att tillvaron alltjämt är splittrad mellan kainismens och abelismens principer; Kristus är dock det tredje som ska leda denna antites mot en vacker syntes. Kristus är symbolen för en framtida sammanjämkning av frihet och nödvändighet, ande och kropp.

Kunskapen om "sakernas verkliga natur"

Något av det mest originella i *Människoslägtets Saga* är dess metod. Almqvist säger sig i inledningen "efter en ny plan framställa taflorna af människoslägtets öden på jorden" (s. 5). Det som är nytt, menar han, är inte bara att förena historia och geografi utan framför allt att framställa historien på ett mera meningsfullt sätt – med ambitionen att komma "närmare sakernas verkliga natur". Tanken är att se historiens utveckling utifrån "skapelsens idé". Kunskapen om äldre tider är inte direkt tillgänglig för forskaren. Den ligger dold i de gamla urkunderna, i folkberättelser och myter samt i de rester från ett urspråk som vi finner gömda i våra moderna språk. De två principerna kainism och abelism är till exempel inskrivna i människosläktets "ur-toner", förborgade i konsonanterna K–N och B(V)–L. Dessa bokstavskombinationer knyts till en lång rad namn och

”grundfunktioner”, såsom *Kain, Kan, kunna, kung* å ena sidan, och *Bal, Abel, Apollon, vilja* å den andra. Sådana fantasifulla tolkningar krävs enligt Almqvist för att kunna närma sig och förstå de äldre tider som studeras. Upprepade gånger återkommer framställningen till frågan om ett särskilt asiatiskt skrivsätt:

Den förmätne europeen tror sig hafva rätt, att endast se vidskeplige och svage drömmares hugskott i de gamla asiatiska skrifter, hvilka, genom blandningen af religionsuppgifter och gudaskildringar med geografiska och historiska data, förekomma honom obegripliga och i samma mån förkastliga. Det förstås, att de uråldrige asiaternas framställningssätt måste skilja sig ifrån vårt, och att vi ej äro i stånd att fatta deras mening, med mindre vi komma i någon förtrolighet med anden af deras skrifart. (s. 53)

Den almqvistiska metoden inbegriper därför fantasifulla etymologier och tolkningar av kartans kustlinjer i kombination med andefattiga kataloger och kejsarlängder. De asiatiska urkundernas blandning av krönika, myt och geografi måste imiteras med ett skrivsätt och en metod som motsvarar den asiatiska anden. En historieskrivning måste vara spekulativ och konstruera samband mellan disparata kunskapsfragment för att skapa en historia som är meningsfull.

Det tål att påpekas att Almqvist även i detta det senare skedet av författarskapet ger företräde åt kartors former och ords ljudbilder såsom *det verkliga* i beskrivningen av världen. I kapitlet ”Allmän betraktelse öfver öformationen på jorden” utvecklar han en allmän teori om historiegången genom den överblick han får över kartans konfigurationer. Kartan visar ”två stora geografiska individer” eller ”personer” (s. 81): den gamla världen som är en ”Triad” (Asien, Afrika och Europa) och den nya som är en ”Dyad” (Nord- och Sydamerika). Kartan är en abstrakt bild och ger en fullständig överblick över världen; inför betraktarens ögon och genom hans fantasi får den konkretion. Den har just därför företräde framför den direkta erfarenhet som en betraktare får på plats. Almqvists syn på kartans former står dock inte fri från motsägelser. Längre fram i verket kritiseras en forskare som velat se en likhet mellan ön Karafta och en insekt: ”Denna likhet hafva vi icke så lätt att upptäcka: och i allmänhet äro vi inga vänner af att i strandskepnaderne se dylika analogier, som i sig sjelfva ingenting betyda.” (s. 138) Skillnaden är förstås att insektsanalogin saknar mening; Almqvists spekulationer över kartans kustlinjer är direkt motiverade av hans syn på historien som en förutbestämd plan.

Också språkljuden blir betydelsefulla eftersom de ger läsarens ”inre gehör” förnimmelser av Orientens språk. De okända ljuden äger en musikalitet i vilken en nations eller ett folks ande kan framträda. Kataloger av geografiska namn har en ”inre och högre betydelse” (s. 79). Kunskapen om det hemlighetsfulla i den främmande tonarten går via ”det underbara i oss sjelfve. Vägen till detta underbara är ett musikaliskt sinne.” (s. 79)

Ambivalensen i Almqvists orientalism

Dessa metodiska meditationer över det främmande i ljud och form hos orientalerna ger anledning att begrunda Almqvists förhållande till Orienten. Det är nämligen med en tydlig ambivalens som Almqvist betraktar de exotiska folken och deras kultur. Lika snabb är författaren att idealisera en främmande estetik och filosofi som att nedvärdera dess utövare. Denna dubbla värdering låg också i tiden. Under 1700-talet hade särskilt Kina idealiserats och sedan fram emot romantiken hade man gärna vänt sig mot det gamla Indiens kultur. Samtidigt var ofta berättelserna från de många missionärer som verkade i Fjärran östern starkt kritiska mot de främmande folken. Typiskt nog finner Almqvist det bara naturligt: dessa gamla folk är idealiskt sett nära men i verkligheten nattståndna varelser långt efter västvärldens utveckling.

Undantaget till de rådande despotiska och stort sett stagnerade kinesiska och japanska rikena är de naturfolk som stått i periferin av den allmänna utvecklingen och på så sätt lyckats undkomma de allmänna konsekvenserna av syndafallet. Formosas infödingar är för Almqvist ett exempel på ett sådant folk. I kontakten med civilisationen illustrerar de hur den samtida bildningen fjärmats från det ursprungliga naturtillståndet, och visar samtidigt hur en institution som äktenskapet, vars form betraktas som gudomligt given men som inte förekommer hos infödingarna, alltså inte kan göra anspråk på att vara avgjort sann och naturlig.

Menniskoslägtets Saga skrevs under ett skede i den europeiska historien som karakteriseras av utbredningen över den övriga världen. På ett par ställen påminns vi till exempel om den påbörjade koloniala expansionen, i synnerhet när rapporter från opiumkriget refereras. Almqvist förutsäger felaktigt en kinesisk seger, inte mot bakgrund av argument om ländernas respektive stridsstyrka, men utifrån sin historiekonstruktion: det är ju inte Europa utan Nordamerika som till slut ska ”regenerera” det gamla österlandet (s. 283).

Menniskoslägtets Saga har präglats av de europeiska vetenskapernas strävan under det senaste seklet att lägga världen under sig genom en systematisk geografisk och etnografisk beskrivning. Det ofta okritiska förhållandet till källorna och det likformande kristna frälsningsperspektivet leder ibland Almqvist till ståndpunkter som vi inte i första hand skulle associera till ”Sveriges modernaste diktare” (Ellen Keys uttryck). Stundom ger han prov på en vidsynthet vad gäller olikheter kulturer emellan, andra gånger dömer han oförsynt utifrån sin europeiska horisont. Ofta övertar han okritiskt den etnografiska forskningens tidstypiska pejorativa benämningar. Japanen kan till exempel ”icke intaga en europé med dess vanliga fordringar på behag” (s. 95), och om ett manchuriskt folkslag kan han säga, vid sidan om att de har anlag för smutsighet, att ”[b]åde män och qvinnor utmärka sig genom mycken fulhet” (s. 304). Denna raspräglade orientalism låg förvisso i tiden men det är ändå anmärkningsvärt att motsatsparet abelism och kainism har annat än politiska och estetiska implikationer. Almqvist talar om den ”mongoliska *fulhetens*

outplånlighet”, vilken han sätter i samband med kainsmärket, det odödliga stigma som förknippas med människans andra syndafall (s. 424). Med denna hänvisning till Bibeln betecknas den kinesiska eller ”*Mongoliska racen*” som Kains avkomlingar. Kanfolkets motsats – abeliterna – representeras å andra sidan av den indiska familjen, den ”*Kaukasiska*” rasen (s. 424).

I Almqvists utopiskt präglade verk projiceras alltså såväl förhoppningar som farhågor på ”Stora Asien”. Tankarna om den ädle vilden uttrycker till exempel en idealisering av asiatiska folk som i kolonialistisk anda överför västerlandets önskedrömmar på ett främmande folkslag. Det ligger en motsättning mellan tanken på en människosläktets utveckling, dess fördärv och mognad, genom historien å ena sidan och naturfolken å den andra. Almqvist är medveten om problemet och gör så gott han kan för att förklara det utifrån sin konstruktion av historien. Men Orienten har inte längre mycket att lära västerlandet, vilket nu måste rikta sina blickar västerut mot Amerika.

Menniskosläktets Saga kom som sagt inte längre än till den första delen; det riktiga sprängstoffet skulle komma senare, menade Almqvist. Vi kan nu endast gissa oss till hur han i senare delar skulle ha tecknat den europeiska kulturen, för att inte tala om den amerikanska kontinentens kultur. Den senare skulle ju, enligt planen, utgöra historiens kulmen och i förlängningen hela världens slutliga förening till en enhet, en enda världskropp präglad av frihet och kristen kärlekslära. Kanske häri ligger svaret på varför projektet havererade. För förutsatte denna fortsättning inte att Almqvists plan realiserades? Almqvist såg aldrig sin utopi realiserad, men sin vana trogen sökte han så småningom upp platsen för denna hans tänkta utopi. Men det är en annan historia.

Ovanstående artikel är ett bearbetat utdrag ur inledningen till *Menniskosläktets Saga* i Almqvists Samlade Verk 19. Läsaren kan gå till denna inledning för information om forskningen kring verket, för noggrannare referenser och litteraturhänvisningar. Sidhänvisningarna i texten går till Samlade Verk 19.

Sesemana Trettonde spelet 21

Strax vid paradens slut där kom en trupp Husarer,
som framför Fursten underdånigt defilerade,
så gjorde vänster sväng och prydligt saluterade.
Därpå gick Fursten bort åt höger, sinsilerade,
och sedermera truppen vackert harangerade.
Men orden icke stå i Furstens memoarer.

Recensioner

En diktare och hans tid

Roland Lysell recenserade Magnus Jacobson, Almqvist. Diktaren och hans tid i Uppsala Nya Tidning den 18 december 2002.

Almqvist och MannaSamfund.

I sin avhandling *Att skapa en ny man. C. J. L. Almqvist och MannaSamfund 1816-1824* (Symposion, Stockholm/Stehag 2002) uppehåller sig Jakob Staberg vid ett ofta styvmoderligt behandlat skede i Almqvists liv och verksamhet. Även om hans insatsen i såväl *Manhemsförbundet* och *MannaSamfund* behandlats av flera tidigare forskare, har knappast sambandet mellan de speciella vänförhållandena inom samfunden med deras götiska, swedenborgska och kultiskt-ordensmässiga utgångspunkter och Almqvists samtida skrifter betonats som nu hos Staberg. Han utvidgar dessutom perspektiven på samfundens ändamål, där han ser som ett av de viktigaste utformande av en ny mansbild som i all sin idealitet och individualitet får sin särskilda betoning av den nya familjesyn som det begynnande 1800-talets alltmer etablerade borgerlighet odlar och som konkretiseras bl.a. i Almqvists Värmlandsplan. Samtidigt spelar litteraturen, enkannerligen poesin, en förmedlande roll för denna delvis revolutionära uppfattning, då själva läsningen i sig bildar ett avgörande moment för förståelsen av de nya tankarna. Poesin med sina romantiska arabesker och ironier lämnar också utrymme för den kvinnliga sidan av personligheten (som till skillnad från den manliga inte äger något eget språk), och kärleken – både Eros och Agape – skildras främst som ett led i uppbyggnaden av den nya mansbilden. Så inordnas verk som bl a *Murnis* och "konstsagorna" *Guldfågeln i paradiset* och *Rosaura* och även *Amorina* i det tidsmedvetet pedagogiska projekt som *MannaSamfund* enligt Staberg i första hand innebar.

Staberg utvecklar sina ideer med stöd av teoribildningar av bl a Foucault, Deleuze och Guattari, men även om de kan ge kontaktytor mot en aktuell forskning, har de en tendens att lägga sig som ett raster över framställningen. De skänker inte heller de samtidsperspektiv man nog kunde förväntat sig (bortsett då från det närmast självklara beroendet av den tidiga tyska romantiken), och välgörande är därför att författaren också har tillgång till de konkreta källor som inte minst breven mellan samfundsmedlemmarna utgör. Stabergs ofta tämligen abstrakta framställning är emellertid ganska svårforcerad, något som dessutom förvärras av en svenska med åtskilliga otympligheter, oklara syftningar och bristfällig kommativering; även han lider av den moderna sjukan att sätta komma mellan (ibland oförenliga) huvudsatser. Eftersom avhandlingens tema är spännande och resultaten ofta viktiga och engagerande, kan man ändå hoppas att den finner vägen till sina läsare.

Lennart Hedwall

Henrik Bernhard Palmær om Almqvist

I Aftonbladet har – naturligtvis utan all påstötning av det bladets medarbetare, herr regementspastor Almqvist – influtit, som ursprungligen stått att läsa i Wermlandsposten, och vilken handlar om hr regementspastorns författarestorhet.

Artikeln har till motto några ord av Tegnér, i vilka han förklarar, att ”först om hundra år skola svenskarne lära sig att inse Almqvists värde och hans förtjänster om svenska litteraturen”.

Vi vilja ingalunda betvivla äktheten av dessa Tegnér's ord, ehuru de ej lära finnas i hans utgivna skrifter; ej heller vilja vi påstå, att han möjligtvis yttrat dem i ett ögonblick av sinnesrubbnings, av vilken sjukdom han, såsom man vet, led under de sista åren av sin levnad.

Vi taga således uttrycket för kontant, men anse oss äga rätt att beklaga oss däröver, såväl å hr Almqvists som å egna vägar. Nog är det bra hårt för hr Almqvist att gå och vara en stor man men som ej få sin storhet erkänd förrän om hundra år; och det är nog bra hårt för oss, att hela hundra åren gå och vara utan det förstånd, som vi behöva för att förstå, att hr Almqvist är en stor man.

(Rätt och sanning på alfvar 11.6.1851)

Varning

Den vördnadsfulla allmänheten varnas härmedelst ödmjukligen att akta sig för *dålig logik* och *dåligt sinnelag* vilka nu, mera än förr, av vissa tidningar ådagaläggas, särdeles vid refererande av den Almqvistska saken.

Därav att Almqvist var tidningsskrivare, skald och präst, har man tagit anledning att skräna: nu se vi hurudana publicisterna äro! eller: nu se vi hurudana poeterna äro! eller: nu se vi hurudana prästerna äro!

Men i botten på dessa skrän ligger dålig logik.

Den, som har förstånd, bör kunna förstå, att om en man, som på en gång är tidningsskrivare, skald och präst, slår sig på att stjäla, så gör han sådant icke i egenskap av tidningsskrivare, icke i egenskap av skald, icke i egenskap av präst, utan rätt och slätt – i egenskap av tjuv.

Redan Kellgren i sin tid predikade, att även den liderligaste skomakare ej kastar någon skugga på skomakarhantverket.

Över Almqvist hör man likaledes en total fördömelse här och där uttalas, utan den ringaste hänsyn till mannens kolossala förtjänster om Sveriges litteratur och läroverk. Sådant vittnar om dåligt sinnelag.

I anledning därav torde vi få andraga en parabel av den persiske skalden Nisami.

”Det låg en gång en redan död hund på ett torg. En hop människor hade samlat sig omkring honom, efter korpars sed, vilka alltid samla sig omkring lik. Den ene sa om hunden: fy, vad han stinker! Den andre sade: han kommer att förpesta luften i hela staden. Den tredje sade något annat speord. Korteligen: alla tillkännagåvo sitt förakt och sin avsky för den döda hundens lekamen.

Kom så de kristnas profet, Jesus av Nasaret, gående. Han stannade, betraktade hunden några ögonblick och yttrade: *tänderna äro vita som pärlor*.

Vid dessa ord glödde de omkringståendes hjärtan, som ostron i en koleld.”

Var och en måste ju känna sig träffad och häpen, när den likaså kärleksfulle som snillrike profeten, efter sin natur, fordrar overseende och skon-samhet. Hur kraftigt vet han ej, att tillbakavisa den oroliga hopen till sig själv, att blygas över förkastelse och fördömelse, samt att med öppet tillerkännande, ja tilläventyrs med avund, betrakta ett förbisett företräde. Var och en av de kring-stående tänker nu på sin egen tandgård. Sköna tänder anses överallt, särdeles i Orienten, för en Guds gåva. En ruttnande varelse blir, genom den fullkomlighet, som honom återstår, ett föremål för from eftertanka och beundran.

(Rätt och sanning på alfvar 11.6.1851

Båda artiklarna citerade efter samlingsbandet *Eldbränder och gnistor*, 4:e upplagan, Stockholm 1924)

Henrik Bernhard Palmær (1801-54) var en av sin samtids mest bekanta och omtalade tidnings-män. Han var utbildad kemist och tjänstgjorde bl.a. vid Karolinska institutet, men kom snart att ägna sig alltmer åt skriftställereri. Han medarbete-de i AB 1934-35, var några år kring 1840 redak-tör för Östgöta Correspondenten och startade 1853, också i Linköping, Östgöta Gazetten. Palmær bodde i Stockholm 1847-53 och skrev då i bl.a. Friskyttan, Söndagsbladet och Rätt och sanning på alfvar. Han blev särskilt känd för sin polemiska och satiriska ådra som han utvecklade både i korta eleganta epigram och i längre artik-lar i estetiska och politiska ämnen. Hans elaka pamflett mot biskop Hedrén i Linköping, *Ytter-sta domen i Kråkvinkel* (1838), har i sin genre fått närmast klassikerstatus.

Palmær satte Almqvist som författare mycket högt. I det första numret av Östgöta Correspondenten för år 1839 publicerade Palmær ett längre utdrag ur *Svenska fattigdomens betydelse* med följande not: ”Ur det sist utkomna numret av Törnrosens bok, i min tanke Sveriges snillrikaste vitterhetsarbete, och i allas det originellaste.” Almqvist å sin sida anmälde i en högst positiv anda Palmærs *En liten lustresa* (1848) i AB 26.7.1848 (*Journalistik* II:205ff)

Lennart Hedwall

Från årsmötet

Bengt Lagerkvist regisserade urpremiären av *Drottningens Juvelsmycke* 1953 i Teatern i Gamla Stan. Ingrid Edström spelade Clara, Tintomaras mor, samtidigt som hon var en administrativ medarbetare vid teatern. Vid årsmötet 2002 träffades de båda för att minnas och berätta. Och så de mindes och så de berättade! Scenen var liten och krävde enkla men listiga scenlösningar. Publiken fann vägen. Ett tjugotal av dem fanns med på årsmötet. Även texten måste kortas och Lagerkvist lät den sluta med mötet vid Lindamot, alltså där Tintomara träffar de fyra unga människor som älskar henne och som förlorar sig själva utan att få henne. Lagerkvist och Edström läste och njöt minst lika mycket som årsmötesdeltagarna av den magiska texten. I dag är teaterlokalen ett förråd men vid årsmötet kunde deltagarna häpnadsvänt besöka den historiska lokalen.

Vid styrelsevalet avgick Lars Burman för att fara till Cambridge på forsknings- och skrivresa med familjen och efterträddes av Petra Söderlund. Styrelsen består nu av: landshövding Mats Hellström (ordförande), antikvarie Topsy Bondesson (skattmästare), redaktör Ingrid Elam, regissör Göran Gunér, kompositör Lennart Hedvall, fil.mag. Olof Holm (sekreterare), redaktör Monica Lauritzen, professor Roland Lysell, docent Bertil Romberg, författare Cecilia Sidenbladh, fil.dr. Petra Söderlund samt lektor Britt Wilson Lohse.

Petra Söderlund heter alltså den nya styrelseledamoten. Hon disputerade i september år 2000 på en litteratursociologiskt orienterad avhandling med titeln *Romantik och förnuft. V.F. Palmblads förlag 1810–1830*. Petra är nu knuten till Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, avdelningen för litteratursociologi, där hon arbetar med ett projekt (med Johan Svedjedal som handledare) med titeln *”IT, berättandet och det litterära systemet”*. Hon är verksam som biträdande redaktör för Svenska Vitterhetssamfundet och är utgivare för Almqvists Otryckts ungdomsverk i den pågående utgivningen av *Samlade Verk* samt medredaktör till del 5 i *Samlade Verk* (Törnrosens bok_1-3). Vi har bett Petra att skriva något om sitt förhållande till Almqvist.

Olof Holm

Petra Söderlund om sitt förhållande till Almqvist

Årsmötet 2002 valde Petra Söderlund till ledamot i sällskapetets styrelse. Petra disputerade i september år 2000 på en litteratursociologiskt orienterad avhandling med titeln Romantik och förnuft. V.F. Palmblads förlag 1810-1830. Hon är nu knuten till Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, avdelningen för litteratursociologi, där hon arbetar med ett projekt (med Johan Svedjedal som handledare) med titeln ”IT, berättandet och det litterära systemet”. Hon är verksam som biträdande redaktör för Svenska Vitterhetssamfundet och är utgivare för Almqvists Otryckts ungdomsverk i den pågående utgivningen av Samlade Verk samt medredaktör till del 5 i Samlade Verk (Törnrosens bok_1-3). Vi har bett henne att skriva om sitt förhållande till Almqvist.

Jag tror att Almqvist kom in i mitt liv första gången i gymnasiet, då vi läste *Det går an*. Under klassens diskussion om detta verk, och om de idéer Almqvist för fram, fann jag att jag var den enda personen i en klass på tio humanister som hyste en viss förståelse för Almqvist idéer. Jag minns att jag tänkte att det är inte illa att en författare för över 140 år sedan kunde föra fram idéer så radikala att de fortfarande kan orsaka upprörda känslor och hård debatt.

Jag kan inte säga att jag har någon personlig relation till Almqvist, vare sig som författare eller som person, och jag tror inte heller att man bör ha det gentemot en författare som man samtidigt ska tillämpa ett professionellt vetenskapligt förhållningssätt till. Det finns andra författare som jag kan känna mer personligt för, men jag avhåller mig från forskning kring dessa författarskap. En forskare får aldrig riskera att skönmåla eller tillrättalägga bilden av en författare därför att en obehaglig sanning om författaren skulle grumla forskarens (alltför) personliga relation till författaren. En sådan forskare sysslar med hagiografi, inte vetenskap. Min övertygelse är att man som forskare, trots idéer från vissa håll i forskarvärlden om att det mesta är relativt och godtyckligt, måste försöka ta reda på ”hur det egentligen var”, så gott man kan. Och då duger det inte att ignorera information som gör gällande att det var kanske inte sådär som man egentligen skulle vilja att det var. Det är nog just denna min övertygelse som gör att jag hos Almqvist beundrar hans mod och styrka att tänka egna tankar, tvärt emot konventioner och tvärt emot rådande moraliska dekret. Almqvist vågade fråga sig ”vad tycker *jag* om detta *egentligen*?”. Det krävs stort mod och stor tankeskärpa för att svara ärligt på en sådan fråga. De flesta människor kommer aldrig dithän.

Petra Söderlund

Från våra program

”Stockholm, du ormdigra” håla fyller 750 år.

Tyngdpunkten för det storslagna 750-årsjubileet inföll veckan runt nationaldagen 6 juni. Vädret var det mest optimala man kunde kräva av en försommarvecka. Ångslupar for mellan Stockholms alla öar och platser inne i stan, Skeppsbron bjöd på gammaldags torghandel och de gamla segelskutorna låg vid kajen beredda att kasta loss.

Vad skulle vi litterära sällskap då erbjuda jubilarer? DELS (De litterära sällskapens samarbetsnämnd) med sitt lokala fäste i 1600-talskrogen Lilla Hornsberg samordnade och sällskapen erbjöds en båt, en middag på Lilla Hornsberg, plus marknadsföringen. Programmet fick vi ordna själva.

Flera sällskap gick ut mer öppet till allmänheten, men Almqvistsällskapet inbjöd framför allt sina medlemmar till detta evenemang.

Den 2 juni embarkerade vi S/S Tärnan vid den tillfälliga bryggan vid Stadshuset. Båten fälldes ner sin skorsten och vi tog oss in i Karlbergskanalen under Stadshusbron! S/S Tärnan förde oss snabbt fram på vattnet. Avstigningen var dramatisk men medels hastighet lyckades vi komma i land. Och intog vi våra bord i matsalen på Lilla Hornsberg. Som program hade Almqvistsällskapet valt att inbjuda Solveig Faringer

*”...Var är ert slott beläget?” (Solveig Faringer)
Foto Topsy Bondeson*

att framföra texter och sånger av Almqvist. Personligt och känsligt berättade Solveig om sitt eget förhållande till Almqvist och sjöng flera underbara songs.

Mats Hellström, vår ordförande berättade om sitt tidiga möte med Almqvist då han som gymnasist såg Drottningens juvelsmycke. Mats drog fram stockholmsbilder i Almqvists författarskap, till exempel finns det många i Smaragdbruden.

I den vackra försommarkvällen vandrade vi hemåt. Ännu en fullödig sammankomst med Carl Jonas Love Almqvist var till ända.

*S/S Tärnan lägger till intill Lilla Hornsberg.
Foto Ann-Marie Thulin*

Sesemana Fjortonde spelet 4

En dag jag sorgsen vandrade i Örebro,
och såg på Jordgatan framför mig gå en ko,
som kom ifrån sin vattningsplats. Hon stolt sig kråmade
med horn och huvud resta: högst förargad råmade
hon så härvid som om hon ropa ville: ”ho
har understått sig dricka här och snuska ner min ho?”

En het augustikväll i Snäckviken

Den 4 augusti 2002 var Almqvistsällskapet särskilt inbjudet till Wendelas hus i Södertälje för att titta på Cecilia Sidenbladhs pjäs *Wendelas mörka lockar*.

Själva huset har ägts av Wendela Hebbe. Hon fick huset av Lars Johan Hierta 1862 men det är troligen uppfört omkring 1800. Snäckviken låg vid den tiden mycket idylliskt nere vid Mälaren. Men Södertälje expanderade och mark behövdes för stadens industriella utveckling. Efter 185 år nedmonterades huset 1985 och låg under en presenning i 10 år tills den nuvarande platsen här vid kanalen uppläts och huset åter kunde uppföras med antikvariska renoveringsmetoder.

Sedan invigningen 1998 har en livlig kulturverksamhet utvecklats i detta hus.

*Irène Lindh som Wendela Hebbe, Måna Westfeldt som Almqvist
Foto Topsy Bondeson*

Wendelas mörka lockar hade premiär våren 2001 på Stockholms stadsmuseum, ett gammalt hus med passande atmosfär. Hur skulle man väl kunna uppnå densamma stämning utomhus på baksidan av ett hus i stark eftermiddagssol? På en krapplacksfärgad uppbyggd scen och en bakgrund av koelinfärgade upphängda skynken trädde Wendela Hebbe (Irène Lindh) och Carl Jonas Love Almqvist (Måns Westfelt) ut i den lågt stående augustisolén. Och se, visst förstod vi i publiken lika väl på denna scen den sorg och det allvar och det ödesdigra i deras (fiktiva) sista möte i livet 1851. Wendela väntande Lars Johan

Hiertas barn och Almqvist på väg att lämna Sverige för alltid på grund av giftmordsanstiftan. Skandal på skandal! Mitt i kändisbruset har Wendela och Love stått, nu är kampen på barriaderna över, de lämnar scenen.

Kvällen avslutades med en teatersupé inne i matsalen där Irène och Måns deltog med sång och lästa stycken.

Topsy Bondeson

Sollentunas Almqvistfestival för andra året

Sollentuna kommun har under 2001-02 hållit en tvådagars Almqvistfestival i slutet av augusti. Båda åren gav man rika program med föredrag, utställning, konserter, barnteater, diskussioner, litterär salong och rundtur till kommunens almqvistminnen. Även en marknad med försäljning av hemslöjd, böcker och diverse varor gavs o.s.v. Vädrets makter var båda åren älskvärda.

Marknadsplatsen förbereds framför Edsbergs slott. Längst ned till höger håller Olof Holm på att sätta upp sällskapetets marknadsstånd. Foto: Nina Vosbein

Flera medlemmar av sällskapet uppträdde. Solveig Faringer gjorde 2001 en stor konsert med många medverkande från olika konstarter: dans, stråkkvartett, kör, soloflöjt, sång och recitation. Faringer framförde 2002 egen musik till några Sesemanadikter och hon fortsätter komponerandet.

Almqvistsällskapet deltog med tips, råd och dåd i planeringen av festivalen. Under de båda tvådagarsfestivalerna hade sällskapet satt upp ett

marknadsstånd och anordnat en litterär salong på Edsbergs slott – där en gång Malla Silfverstolpe höll salong när hon inte gjorde det i Uppsala. Därutöver höll enskilda styrelseledamöter föredrag eller konserterade.

Almqvist alltjämt vår modernaste diktare?

Under senvintern samarrangerade sällskapet tre program med och på ABF.

Den 30 januari samtalade Ingrid Elam med fyra unga forskare om Almqvist och sa att det är påfallande många som i vår tid arbetar med och skriver om Almqvist. Jakob Staberg, Petra Söderlund och Jon Viklund presenteras på olika sätt i detta nummer av *Almqvistiana*. Anders Burman, närmar sig Almqvist som idéhistoriker och studerar journalistik och retorik. Man påpekade att Almqvist vid sidan av romantiker och realist också är klassicist: Söderlund pekade på att han imiterar stilar och skriver allegorier och Staberg tog fram Almqvists lek med klassicistiska poser och att texten är uppfostrande. Viklund menade att Almqvist varken ville förknippas med förr eller nu, men med det kommande. Uppfostran riktas mot livet i himlen. Till slut pekade panelen ut forskningens närmaste uppgift: Almqvists biografi under 40-talet, retoriken, hans religiösa bildningsgång och förhållande till pietismen (ej blott till swedenborgianismen), produktionen i Amerika, hans humor samt författares bild av Almqvist fram till vår tid. Sällskapet lovar att återkomma om detta om tjugofem år!

Den 20 februari samtalade Mats Hellström med tre Tintomara. Siv Sterner var Lagerkvists val 1953, Anita Björck Sjöbergs 1957 och Stina Ekblad Oscarssons 1987 (då Björck var Tintomaras moder!). I den fullpackade lokalen stod teaterhistorien tät och i publiken satt andra legender såsom t.ex. Lagerkvist och Lennart Mörk som kunde bidra med sina minnen. Björck och Ekblad läste en scen mellan Clara och Tintomara. Man diskuterade de val man gjorde och de tankar man haft och andra minnen. Rollen är så rik att bra många seminarier skulle kunna hållas om den och bra många tolkningsmöjligheter återstår. Kanske en manlig skådespelare som Tintomara förslog någon. Absolut inte, sa Ekblad, det finns så många chanser för dem ändå! – De övriga damerna får ursäkta, men kvällens mest spännande bekantskap var ändå kreatören från 1953, Siv Sterner. Hon gifte sig tidigt och bytte namn och efter åren med barnen blev en ny karriär inte av under det nya namnet Siv Källhed. Nu var det roligt att få höra Tintomaras monolog och sång i skogen av originalet.

Serien avslutades den 20 mars med Solveig Faringers föreställning ”...*Var är ert slott beläget?*”. Faringer har alltsedan sin banbrytande LP sökt konstarnas förening till ett allkonstverk runt Almqvist med många medverkande. Denna gång fyllde hon ensam rollen av allkonstnär och läste och sjöng i ett välkomponerat program. Att hon nu söker nya texter att sjunga genom att tonsätta dem själv visar på att möjligheterna till att vidga almqvistandet. Vad kan Almqvistsällskapet mera önska sig?